

Міньковська А. В., старший викладач кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою, Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро, Україна

ORCID ID: 0000-0002-9414-4210

e-mail: natan23@ukr.net

Забезпеченість трудовими ресурсами та їх вплив на економічну активність східного регіону

Анотація. Стаття присвячена дослідженню трудових ресурсів та оцінці рівня їх використання. У статті визначено етапи аналізу наявності та рівня використання трудових ресурсів регіону. Здійснено оцінку трудового потенціалу регіону з використанням інтегрального показника, який визначено за методикою розрахунку нормативної ба-гатовимірної зваженої. Зазначену методикою застосовано для оцінки ефективності використання трудового потенціалу Східного регіону (Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області) на основі офіційної статистичної інформації. Зазначено, що ефективність використання трудового потенціалу регіону залежить від продуктивності функціонування кожної підсистеми, і того, на скільки вона інтегрована в рамках всієї економічної системи. Визначено склад чинників, що впливають на стан трудових ресурсів. Проаналізовано показники забезпеченості та рівня використання трудових ресурсів у сільськогосподарських підприємствах Дніпропетровської області, які характеризують відносну стабільність економічного розвитку зазначених суб'єктів господарювання.

Ключові слова: трудові ресурси; чинники; потенціал; відтворення трудового потенціалу; рівень використання трудових ресурсів; ефективність; оплата праці.

Minkovskaya A., Senior Lecturer at the Department of Accounting, Taxation and Management of Financial and Economic Security, Dnipro State Agrarian and Economic University, Dnipro, Ukraine

Security of Labor Resources and their Impact on the Economic Activity of the Eastern Region

Abstract. Introduction. Due to a demographic crisis and in the light of recent events in eastern Ukraine, the search for ways to restore and develop labor potential is especially relevant. Today, a new regional policy, the general scientific and practical activities of the region's administrative and production structures aimed at further developing the labor potential of enterprises with various forms of ownership based on monitoring the effectiveness of the formation and use of human resources in the region are needed.

Purpose. Investigation of the availability and level of the use of region's labor resources using the integral indicator and determining the factors that influence their status.

Results. An analysis of the availability and level of the use of region's labor resources consists of a system of interconnected and successive stages that mutually condense each other. That is, depending on the results obtained in the previous stages, the need for subsequent ones is determined. In order to ensure the reliability of the assessment of labor potential, we propose using an integral indicator, which we will determine by the methodology for calculating the normative multidimensional weighted. The calculation of the integrated indicator of the use of labor potential of the Eastern region shows that the most effective use of labor potential is in Kharkiv region, in the second place is Dnipropetrovsk region and in the third is Zaporizhzhia. It should be noted that the range of the integral indicator differences of the use labor efficiency of the regions of the Eastern region is low.

It should be noted that in rural areas the level of the use of labor potential in Dnipropetrovsk and Zaporizhzhya regions is lower than the average for all industries. The high level of the use of labor potential in Kharkiv region is caused by the developed processing industry. The effectiveness of the use of labor potential of the region depends on the performance of each subsystem operation, and that, as far as it is integrated throughout the economic system. Factors affecting the state of labor resources include: the existence of a strategy for developing the labor potential of the region; the economic level of the region's development and the cost of the national labor force; the existence of a lifelong learning system, in particular for adults, aimed at extending their productive employment; outflow of able-bodied population and youth; conducting systematic analysis of the structure of employees in the labor market; balance of labor supply and demand; enhancing the prestige of low-skilled but socially necessary work; conformity of vocational training of employees to the demanding requirements of the labor market.

Conclusions. The recognition of the potentially necessary workforce is practically determined "on the result achieved", and the effectiveness of human activity is determined by its product of material value as a direct interdependence between the quantitative composition of workers with their security practices and agricultural output is the determining factor in the optimization value in using the labor potential of agriculture. The state of the agricultural labor market can be characterized as a result of a sequential process of absorption by skilled labor unskilled with a sharp expression of the imbalance between the quantitative and qualitative characteristics of the price of labor. The decisive importance here is acquired by the professionalism of the workforce in creating certain opportunities in obtaining material wealth, both personal and public. Taking this approach into account is an important condition for the formation of the labor potential of agriculture, and its activation becomes a strategic direction for increasing production efficiency.

Keywords: labor resources, factors, potential, reproduction of labor potential, level of use of labor resources, efficiency, remuneration.

JEL Classification: J1; J11; J2; J21.

Постановка проблеми. Зменшення в сільській місцевості чисельності та питомої ваги молоді значно загострює проблему забезпечення сільськогосподарських підприємств кваліфікованими кадрами та оновлення трудових ресурсів пенсійного віку. Це пов'язано з міграційним рухом населення, а також із такими процесами як народжуваність і смертність.

При тривалій демографічній кризі та в світлі останніх подій на сході України пошук напрямів відтворення та розвитку трудового потенціалу є особливо актуальним. Сьогодні необхідні нова регіональна політика, спільна наукова та практична діяльність управлінських і виробничих структур регіону, спрямовані на подальший розвиток трудового потенціалу підприємств з різними формами власності на основі моніторингу ефективності формування та використання наявних в регіоні людських ресурсів [1, с.78].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження трудових ресурсів та аналіз їх стану і руху здійснювали такі вчені як В. Дибленко, О. Шевченко,

О. Шаблій, М. Пітюлич, Л. Чернелевський, Т. Мельник, М. Армстронг, М. Спенс та інші. Даними вченими було визначено сутність трудових ресурсів, проведено їх класифікацію на окремі групи, побудовано систему показників їх використання, визначено їх сутність та порядок розрахунку. При значних дослідженнях, питання аналізу трудових ресурсів, проведення оцінки їх руху та використання на підприємствах України залишається не достатньо розкритим.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є дослідження наявності та рівня використання трудових ресурсів регіону з використанням інтегрального показника та визначення чинників, що впливають на їх стан.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наявності та рівня використання трудових ресурсів регіону складається із системи взаємопов'язаних та послідовних етапів, які взаємообумовлюють один одного (рис. 1). У залежності від результатів, отриманих на попередніх етапах, визначається необхідність проведення наступних.

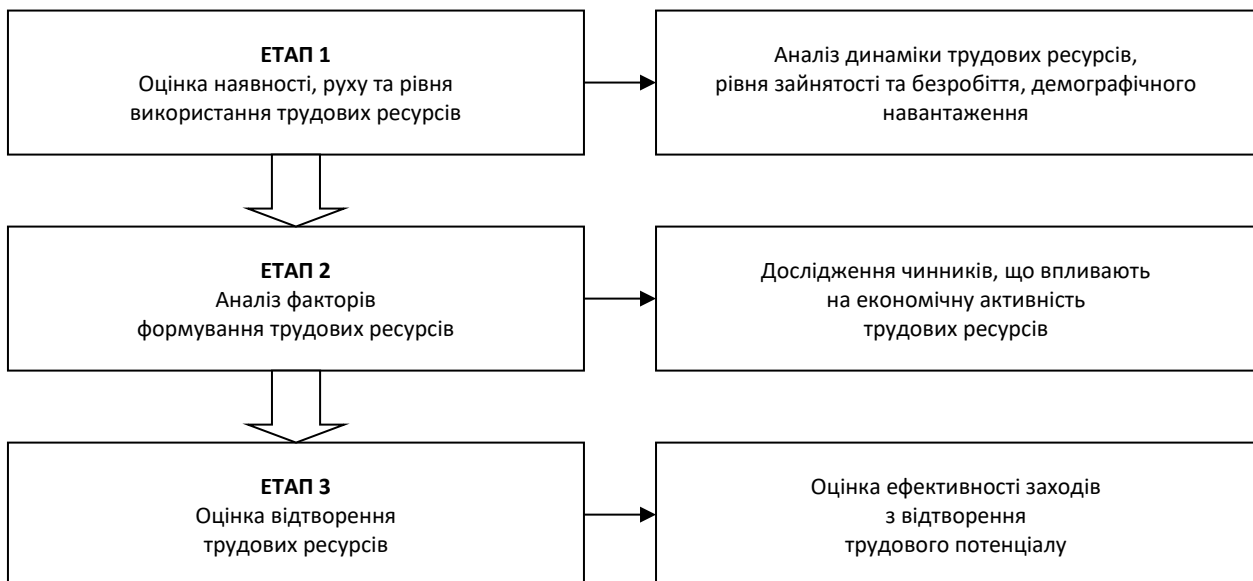

Рисунок 1 – Етапи аналізу наявності та рівня використання трудових ресурсів регіону

Джерело: побудовано автором на основі[1]

На першому етапі необхідно проаналізувати динаміку трудових ресурсів, їх відповідність вимогам ринку праці, оцінити економічну активність та конкурентоспроможність.

На другому етапі аналізують фактори, що визначають розвиток трудового потенціалу регіону. Це може сприяти підвищенню ефективності використання трудового потенціалу та досягненню більш високого рівня конкурентоспроможності.

На третьому етапі передбачається аналіз ефективності реалізації механізму відтворення трудового потенціалу регіону. Показником, який свідчатиме про покращення ситуації в регіоні, є

зростання обсягів виробництва валового регіонального продукту.

З метою забезпечення достовірності оцінки трудового потенціалу пропонуємо використовувати інтегральний показник, який будемо визначати за методикою розрахунку нормативної багатовимірної зваженої [1, с.84].

Зазначену методику застосуємо для оцінки ефективності використання трудового потенціалу Східного регіону (Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області) на основі офіційної статистичної інформації за 2017 рік [2]. З цією метою необхідно розрахувати наступні показники:

– коефіцієнт демографічного навантаження відображає, скільки осіб до робочого віку в середньому припадає на кожну 1000 населення:

$$K_{н.зар} = \frac{(S_{0-14} + S_{60+}) * 1000}{S_{16-59}} \quad (1)$$

де S_{0-14} – чисельність населення у віці від 0 до 14 років, осіб;

S_{60+} – чисельність населення у віці від 60 років і старше, осіб;

S_{16-59} – чисельність населення у віці від 16 до 59 років.

– частка населення у працездатному віці розраховується як співвідношення чисельності населення у працездатному віці до загальної чисельності населення регіону.

– коефіцієнт працевлаштування:

$$k_{пр} = \frac{U_{пр}}{U} \quad (2)$$

де $U_{пр}$ – працевлаштовані безробітні, осіб;

U – чисельність безробітних, осіб.

– коефіцієнт працездатності населення:

$$k_{н.зар} = \frac{S_{прв}}{S_{прн}} \quad (3)$$

де $S_{прв}$ – чисельність працездатного населення працездатного віку, осіб;

$S_{прн}$ – чисельність населення працездатного віку.

рівень безробіття – визначається як відношення чисельності безробітних до загальної чисельності працездатного населення.

Значення показників, отриманих в результаті розрахунків, відобразимо в табл. 1.

Таблиця 1 Показники, що характеризують трудовий потенціал Східного регіону

Область	Коефіцієнт демографічного навантаження		Населення у працездатному віці		Коефіцієнт працевлаштування		Коефіцієнт працездатності		Рівень безробіття	
	всього	сільське населення	всього	сільське населення	всього	сільське населення	всього	сільське населення	всього	сільське населення
Дніпропетровська	0,612	0,762	0,742	0,647	0,943	0,856	0,912	0,892	8,8	10,8
Запорізька	0,608	0,628	0,730	0,680	0,760	0,739	0,889	0,866	11,0	13,4
Харківська	0,607	0,639	0,757	0,745	1,012	0,964	0,937	0,945	6,3	5,5

Джерело: розраховано автором за даними [2]

У зв'язку з неможливістю провести оцінку ефективності використання трудового потенціалу кожної області окремо, отримані дані зведемо до інтегрального показника.

Розрахунок відносної величини інтегрального показника здійснимо за формулою:

$$K_i = \sum K_{ij} \quad (4)$$

де K_i – відносна величина інтегрального показника ефективності використання;

K_{ij} – значення і-того показника в j-тій області.

Результати розрахунків представлено в табл. 2.

Таблиця 2 Відносна величина інтегрального показника ефективності використання трудового потенціалу Східного регіону за областями

Область	Всього за регіоном	У сільській місцевості
Дніпропетровська	3,209	3,157
Запорізька	2,987	2,913
Харківська	3,313	3,293
Разом	9,509	9,363

Джерело: розраховано автором за даними [2].

Надалі визначимо середнє значення вибірки за формулою:

$$K_{іссе} = \sum \frac{(K_{i1} + K_{i2} + \dots + K_{in})}{n} \quad (5)$$

де n – кількість територій (областей, регіонів), що аналізуються.

Всього за регіоном $K_{ісеп} = \frac{9,509}{3} = 3,170$. У сільській

місцевості $K_{ісеп} = \frac{9,363}{3} = 3,121$. Проведемо

розрахунок інтегрального показника використання трудового потенціалу і результати розрахунку представимо на рис. 2.

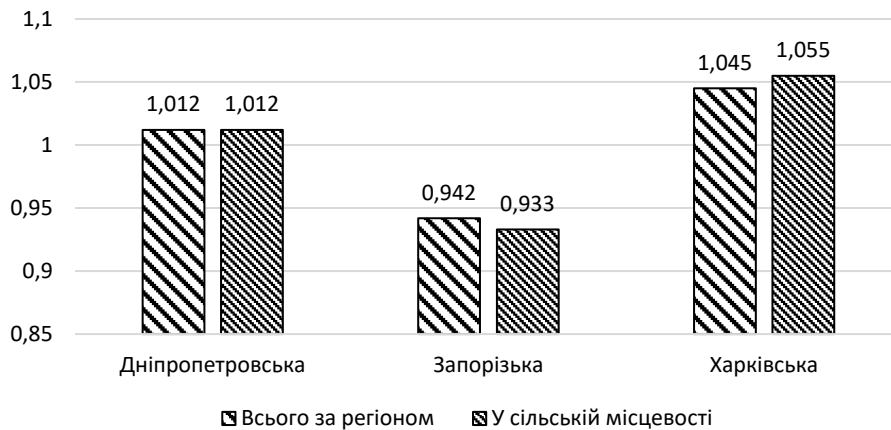

Рисунок 2 – Рівень інтегрального показника ефективності використання трудового потенціалу Східного регіону

Джерело: розраховано автором за даними [2]

Отже, проведений розрахунок свідчить, що найбільш ефективно використовується трудовий потенціал в Харківській області, на другому місці Дніпропетровська область і на третьому - Запорізька. Зазначимо, що діапазон розбіжностей інтегрального показника ефективності використання трудового потенціалу областей Східного регіону є невисоким.

Зазначимо, що в сільській місцевості рівень використання трудового потенціалу в Дніпропетровській та Запорізькій областях є нижчим ніж в середньому за всіма галузями. Високий рівень використання трудового потенціалу в Харківській області зумовлено розвинутою переробною галуззю. При цьому ефективність використання трудового потенціалу регіону залежить від продуктивності функціонування кожної підсистеми, і того, наскільки вона інтегрована в рамках всієї економічної системи.

До чинників, що впливають на стан трудових ресурсів, відносять:

- наявність стратегії розвитку трудового потенціалу регіону;
- економічний рівень розвитку регіону та вартість національної робочої сили;
- наявність системи навчання впродовж життя, зокрема, дорослих осіб, орієнтованої на подовження терміну їх продуктивної зайнятості;
- відтік за кордон працездатного населення та молоді;
- проведення системного аналізу структури зайнятих осіб на ринку праці;
- збалансованість попиту та пропозиції робочої сили;
- підвищення престижності низькокваліфікованої, але суспільно-необхідної праці;
- відповідність професійно-освітньої підготовки працівників перспективним вимогам ринку праці.

Сільське господарство регіону є складною агросистемою, що складається з багатьох елементів, має ієрархічну структуру, в якій елементи тісно

взаємодіють і є взаємозалежними. Сільськогосподарське виробництво регіону розглядається нами як агросистема, що складається, в свою чергу, із сукупності агропідсистем районів, які також є складними динамічними економічними об'єктами, що істотно різняться за територією, природно-кліматичними умовами, трудовими ресурсами тощо [3, 4].

Відтворення трудових ресурсів у сільській місцевості в умовах сформованого багатокладного аграрного сектору є досить важливим, оскільки сучасна економічна діяльність значно ускладнилася і перетворилася. Виникли нові суб'єкти економічних відносин, загострилися протиріччя, спричинені зміною організаційно-економічних, інституційних, техніко-технологічних та інших процесів і явищ. Зокрема, на основі проведення ретроспективного аналізу регулювання трудової активності населення України слід зазначити, що за період радикальних реформ 1990-х років у країні зруйновано планову систему руху кадрів, держава самоусунулася від регулювання заробітної плати, реально відсутній зв'язок з фактичним прожитковим мінімумом тощо [5, 6, 7].

Крім цього, в сільському господарстві обмежені прямі інструменти впливу на характер трудових відносин, спостерігається надмірна диференціація оплати праці. Зміна умов диктує необхідність виконання системних досліджень цієї найважливішої сфери економіки, передусім на регіональному рівні [8, 9, 10]. Для цього доцільно провести аналіз рівня використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств Дніпропетровської області, виявлення їх особливостей, тенденцій і закономірностей, а також факторів та умов їх формування й розвитку.

В Дніпропетровській області ринок праці має ознаки трудодепресивності як у промисловому, так і в аграрному секторах економіки, і тим самим формує екстремальні умови відтворення робочої сили. Структуру трудових ресурсів і зайнятості населення

області було сформовано під впливом великої кількості взаємопов'язаних і взаємозалежних чинників, інтенсивність дії яких обумовлено часом. У табл. 3 наведено показники забезпеченості та рівень використання трудових ресурсів у сільськогосподарських підприємствах Дніпропетровської області.

Отримані результати дослідження дозволяють зробити висновок про відносну стабільність економічного розвитку сільськогосподарських підприємств. Загальна картина демонструє нарощення обсягів виробництва продукції сільськогос-

подарськими підприємствами, що позитивно відобразилось на формуванні чистого доходу від виробництва та реалізації послуг в даній сфері діяльності. Зокрема, приріст валової продукції сільськогосподарських підприємств у постійних цінах 2010 року склав 0,46 %, при збільшенні чисельності працівників на 0,28 відсотків. Перевищення приросту виробництва над зростанням чисельності працівників забезпечило приріст продуктивності праці на 0,18 відсотків.

Таблиця 3 Показники забезпеченості та рівня використання трудових ресурсів у сільськогосподарських підприємствах Дніпропетровської області

Показник	Роки					2017 р. до 2013 р., %
	2013	2014	2015	2016	2017	
Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	2513,2	2513	2513	2512,1	2511,5	99,93
Усього зайнятих у сільськогосподарському виробництві, тис. осіб	36	38,1	38,1	32,1	36,1	100,28
Вартість продукції сільськогосподарських підприємств у постійних цінах 2010 року, млн грн	9312,6	8423,6	9110,5	9145,9	9355,1	100,46
Індекс продукції сільського господарства	131,1	90,45	108,15	100,39	102,29	-
Навантаження сільськогосподарських угідь на одного працівника, га	69,81	65,96	65,96	78,26	69,57	99,66
Продуктивність праці у сільськогосподарських підприємствах*, тис. грн	258,68	221,09	239,12	284,92	259,14	100,18

* - на 1 зайнятого в сільськогосподарському виробництві, у постійних цінах 2010 року
 Джерело: розраховано автором за даними [2]

Отримання високих результатів з виробництва сільськогосподарської продукції, основою яких є максимізація працевіддачі трудового потенціалу та поступове освоєння аграрним сектором передових агротехнологій, в міру розвитку науково-технічного прогресу, стає пріоритетним напрямом товаровиробників у забезпеченні високої якості

виробничих процесів практично на кожному робочому місці. Це, у свою чергу, зумовлює потребу підприємств сільського господарства у підборі кваліфікованої робочої сили на ринку аграрної праці, створюючи при цьому значний дисбаланс між її попитом і пропозицією (рис. 3).

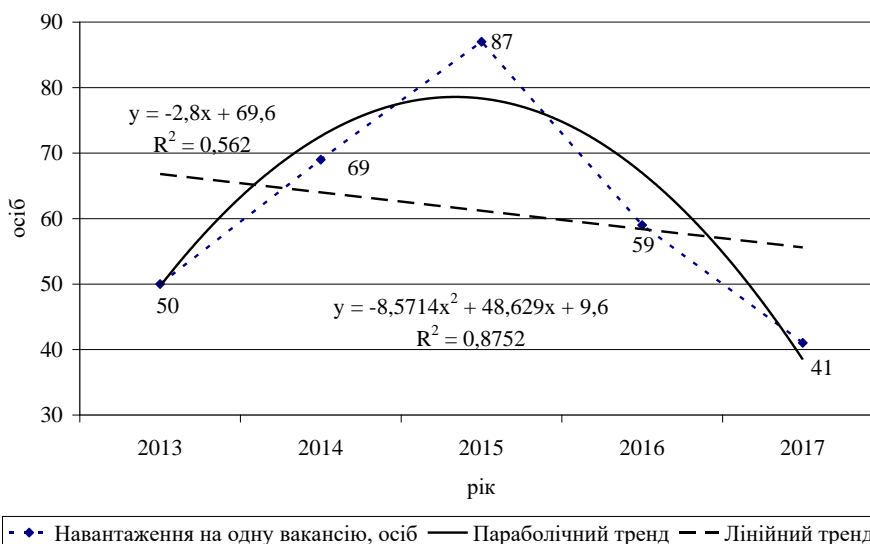

Рисунок 3 – Динаміка навантаження на одну вакансію в сільськогосподарських підприємствах Дніпропетровської області, осіб

Джерело: розраховано автором за даними [2]

Наявна ситуація на ринку аграрної праці Дніпропетровської області склалась під впливом підвищених вимог до робочої сили, де серед зазначеного, стабільною потребою користуються кваліфіковані працівники сільського господарства. Водночас спостерігається значний дисбаланс між попитом та пропозицією на сільськогосподарських працівників, зокрема, в 2015 р. навантаження на одне вільне робоче місце становило 87 осіб, а в 2017 р. 49 осіб. При цьому попит на робочу силу знизився на 30,4% (або 7 осіб), а пропозиція зросла на 88,5% (або 757 осіб).

Висновки. Визнання потенційно необхідної робочої сили практично визначається «від досягнутого результату», а ефективність людської діяльності визначається її продуктом матеріальної цінності як пряма взаємозалежність між кількісним складом працівників з їх працевзабезпеченістю і випуском

сільськогосподарської продукції, що виступає визначальним чинником оптимізаційної величини у використанні трудового потенціалу сільського господарства.

Стан аграрного ринку праці можна охарактеризувати як наслідок послідовного процесу поглинання кваліфікованою працею некваліфікованої з різким вираженням диспропорцій між кількісною і якісною характеристикою на ціну робочої сили. Вирішального значення тут набуває професіоналізм робочої сили у створенні певних можливостей в отриманні матеріальних благ як особистих, так і суспільних. Врахування такого підходу є важливою передумовою формування трудового потенціалу сільського господарства, а його активізація стає стратегічним напрямом зростання ефективності виробництва.

Література:

1. Мігай Н. Б. Моніторинг ефективності використання трудового потенціалу регіону. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 77-81.
2. Сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.08.2019).
3. Петренко Н. О. Удосконалення системи комплексного аналізу використання трудових ресурсів в аграрній сфері на регіональному рівні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2017. №27(2). С. 101-106.
4. Шпикуняк О. Г. Менеджмент і здійснення кадрової політики аграрного підприємства. *Економіка АПК*. 2015. № 12. С. 133-136.
5. Гайдучкий А. П. Інвестиційна конкурентоздатність аграрного сектору України. К.: Нора-Друк, 2014. 246 с.
6. Minkovskaya, A. (2019). Estimation of level and efficiency of labor resources use in agriculture of Ukraine. *Paradigm of knowledge*. № 3(35) pp. 17-26.
7. Величко О. В. Економічна оцінка використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2016. № 244. С. 171-182.
8. Гітис Т. П. Дослідження сучасного стану трудових ресурсів України. *Вісник економічної науки України*. 2018. № 2. С.43-47.
9. Кустрич Л. О. Економічна ефективність використання трудових ресурсів у сільському господарстві. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Економіка*. 2017. № 7. С. 28-32.
10. Дядик Т. В. Формування і використання трудових ресурсів на міжнародному рівні та в Україні. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2018. №1. С. 9-15.

References:

1. Mihai, N. B. (2017). Monitoring the efficiency of utilizing the region's labor potential. *Molodyi vchenyi*, 4, 77-81 [in Ukrainian].
2. State Statistics Service of Ukraine (2019). *Official web-site*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
3. Petrenko, N. O. (2017). Improvement of the system of integrated analysis of the use of labor resources in the agricultural sector at the regional level. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, 27(2), 101-106 [in Ukrainian].
4. Shpykuliak, O. H. (2015). Management and implementation of personnel policy of agrarian enterprise. *Ekonomika APK*, 12, 133-136 [in Ukrainian].
5. Haidutskiy, A. P. (2014). *Investetsiina konkurentnozdatnist ahrarnoho sektoru Ukrainy*. Kyiv: Nora-Druk [in Ukrainian].
6. Minkovskaya, A. (2019). Estimation of level and efficiency of labor resources use in agriculture of Ukraine. *Paradigm of knowledge*, 3(35), 17-26 [in Ukrainian].
7. Velychko, O. V. (2016). Economic appraisal of the use of labor resources of agricultural enterprises. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*, 244, 171-182 [in Ukrainian].
8. Hitis, T. P. & Nikulina, A. A (2018). Research on the current state of Ukrainian labor resources. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 2, 43-47 [in Ukrainian].
9. Kustrich, L. O. (2017). Economic efficiency of the use of labor resources in agriculture. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*, 7, 28-32 [in Ukrainian].
10. Diadyk, T. V. & Zahrebelna, I. L. & Blyzniuk, K. M. (2018). Formation and use of labor resources at the international level and in Ukraine. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1, 9-15 [in Ukrainian].

